odličan su dokaz klasične teze da se politički fenomen oblikuje u društvu.

Treba zaključiti da je Todd napisao dobru, uznemirujuću knjigu, jasnih teza, kojom je uvjerljivo pokazao kako ulazimo u novo doba.

*Tihomir Cipek*
*Sveučilište u Zagrebu,*
*Fakultet političkih znanosti*

Prikaz

## Timothy W. Ryback
## **Uvod u katastrofu: Hitlerov završni pohod na vlast**

Stilus, Zagreb, 2025., 332 str.

"Često se kaže da je Weimarska Republika umrla dvaput. Ubijena je, a potom je počinila samoubojstvo. U tom ubojstvu nema mnogo nepoznanica. Hitler se zarekao da će uništiti demokraciju uz pomoć demokratskih procesa, i uspio je u tome" (str. 1). Ovim riječima američki povjesničar Timothy W. Ryback započinje svoje epohalno djelo o prijelomnih šest mjeseci neposredno prije dolaska nacionalsocijalista na vlast u Njemačkoj. Knjiga *Uvod u katastrofu: Hitlerov završni pohod na vlast* u dvadeset i dva poglavlja obrađuje politički turbulentan period Weimarske Republike od srpnja 1932. do siječnja 1933. godine, a u središtu zbivanja su Paul von Hindenburg, Kurt von Schleicher, Franz von Papen, Alfred Hugenberg, Gregor Strasser i, naravno, Adolf Hitler. Timothy W. Ryback američki je povjesničar koji se specijalizirao za europsku povijest 20. stoljeća, s posebnim naglaskom na Weimarsku Republiku. Suosnivač je i ravnatelj Instituta za povijesnu pravdu i pomirenje u Haagu, a bio je i zamjenik direktora Centra za istraživanje Holokausta u Parizu. Autor je više knjiga koje istražuju korijene nacističke ideologije i njezine posljedice. Među njima se ističu *Hitler's Private Library* (2008.) i *The Last Survivor* (1999.). Ryback redovito piše za ugledne svjetske časopise i novine, uključujući *The New Yorker*, *The Atlantic*, *The New York Times* i *The Wall Street Journal*.

Knjiga započinje poglavljem "Zagledan u zvijezde" koje služi kao svojevrstan uvod u kompleksnu problematiku postizbornog previranja u Weimarskoj Republici. Na izborima za Reichstag održanima 31. srpnja 1932. godine, unatoč javnom trijumfalizmu zbog rezultata, Hitleru je i dalje nedostajalo 14 postotnih bodova do apsolutne većine i neospornog prava na vlast. Ovdje Ryback daje kratke biografske crtice predsjednika Hindenburga te navodi kako su ga 1914. pozvali da prekine mirovinu kako bi služio zemlji i Kaiseru u Velikom ratu, da bi se ponovno umirovio 1918., ali su ga iznova pozvali u službu 1925., ovaj put kao predsjednika Reicha. Hindenburg se namjeravao umiroviti u proljeće 1932., nakon što dovrši prvi sedmogodišnji predsjednički mandat, no kancelar Brüning uvjerio ga je da ostane na funkciji još dvije godine kako bi omogućio stabilizaciju njemačkog gospodarstva i političke situacije. U nastavku autor opisuje prvi susret Hindenburga i Hitlera iz listopada 1931. godine. Tom prilikom Hitler

se "pjenio, svojim izraženo austrijskim naglaskom, gotovo cijeli sat, ne dopuštajući predsjedniku Reicha da nešto kaže" (str. 38). Tada je Hindenburg zaključio da više ne želi imati nikakve veze s tim "kaplarom iz Bohemije".

U četvrtom poglavlju "Hitlerov gambit" pregledno je opisan Hitlerov sastanak s Hindenburgom nakon srpanjskih izbora. Uz 37 posto glasova i 230 mjesta u Reichstagu, Hitler je mogao posve paralizirati zakonodavne procese. Ne uspiju li Papen i Schleicher Hitleru osigurati kancelarsku funkciju, nacionalsocijalisti će jednostavno krenuti u opstrukciju. Papen će biti prisiljen vladati izvršnim dekretima, a komunisti će se mobilizirati, pa će Papenova vlada pasti. Međutim, Hindenburg u kolovozu 1932. ni pod kojim uvjetima nije htio imenovati Hitlera kancelarom. Suočen sa zakonodavnom pat-pozicijom, Hindenburg se sve više oslanjao na svoje ovlasti iz članka 48. te je u biti funkcionirao kao diktator s ustavnim ovlastima.

Jedan od zanimljivijih dijelova knjige zasigurno je osmo poglavlje "Sredstvo odvraćanja". Ryback u njemu iznosi podatke kako tijekom prvih pet godina mandata Hindenburg nije izdao ni jedan dekret u skladu s 48. člankom, a od prosinca 1930. do travnja 1931. izglasano je devetnaest zakona u odnosu na dva dekreta prema 48. članku. Od travnja 1931. do prosinca 1931. Reichstag nije uspio izglasati ni jedan jedini zakon, a Hindenburg je izdao četrdeset izvanrednih dekreta. Godine 1932. bilo je pedeset devet predsjedničkih dekreta u usporedbi sa samo pet izglasanih zakona. Hindenburg je u jednom trenutku vodio zemlju kombinacijom triju članaka ustava, tzv. formulom "25-48-53". Članak 25. davao je ovlasti predsjedniku Reicha da po želji raspusti Reichstag, članak 48. da izdaje izvanredne dekrete, a članak 53. omogućavao mu je da po želji imenuje i otpušta kancelare.

Deveto poglavlje "Arsenal demokracije" posvećeno je sjednicama novog Reichstaga u kolovozu i rujnu 1932. godine. Desničarski i centristički zastupnici, među njima i nacionalsocijalisti, Hugenbergovi nacionalisti, članovi Njemačke stranke centra i Bavarske narodne stranke, udružili su se da velikom većinom od 367 glasova imenuju Hermanna Göringa novim predsjednikom Reichstaga. U nastavku autor posebno naglašava izglasavanje nepovjerenja Papenovoj vladi, situaciju koju opisuje "*istinski* čudnom" (str. 102). Nacionalsocijalisti su tada zajedno s komunistima izglasali nepovjerenje kancelaru. To zasjedanje Reichstaga bilo je izrazito kratko, a novi izbori predviđeni su za studeni 1932. godine.

Deseto poglavlje, naslovljeno "Carstvo laži", daje sveobuhvatnu sliku poduzetnika i političara Alfreda Hugenberga koji je, prema autoru, s Hitlerom trebao činiti idealan politički par. "Obojica su bili antikomunisti, antidemokrati, protivnici useljavanja i antisemiti, ali njihovi pokušaji da izgrade partnerski odnos više su puta doživjeli neuspjeh" (str. 110). Hugenberg je imao nešto odmjereniji stav o Hitleru i nacionalsocijalističkom pokretu. Odobravao je Hitlerov ratoborni nacionalizam i želju da uništi demokraciju, ali se pribojavao da bi Hitlerova nepopustljivost pri stupanju u koaliciju mogla onemogućiti konzervativnu većinu u Reichstagu. Hitler je bio bijesan zbog javnog sramoćenja od Hugenbergovih listova, ali je na biralištima bio nagrađen. Stekavši legitimnost povezanošću s Hugenbergovom Njemač-

kom nacionalnom narodnom strankom, te zahvaljujući krahu burze 1929., nacionalsocijalisti su doživjeli velik uzlet na izborima 1930., a Hugenbergovi nacionalisti doživjeli su pravi potop. Hugenberg, napominje Ryback, nikad nije zaboravio ni oprostio Hitleru tu "uslugu".

U dvanaestom poglavlju "Izborni debakl" autor pruža stručan i zanimljiv prikaz izbora održanih 6. studenog 1932. godine. Na njima su nacionalsocijalisti u tri mjeseca izgubili dva milijuna glasova. NSDAP je osvojio 196, odnosno 34 mandata manje nego na izborima krajem srpnja. Hitler je bio itekako svjestan teške financijske situacije u pokretu ne samo zbog velikih operativnih troškova središnjice u Münchenu nego i zbog silnih dodatnih troškova izbornih kampanja. U nastavku djela podrobno je obrađen ponovni susret Hindenburga i Hitlera tijekom kojega ga je predsjednik upitao što bi tražio za to da se pridruži koalicijskoj vladi. Hitler je tada rekao da, kao vođa najvećeg društvenog pokreta u zemlji, smatra da ima pravo na kancelarsku dužnost. Želio je predsjednički kabinet da bi mogao vladati dekretima kao što su to činila i dvojica njegovih prethodnika. Hindenburg je na takav odgovor izrazio želju da zemlja počiva na ustavnom poretku i vlasti većine. Nedugo nakon tog sastanka, navodi se u knjizi, Hindenburg je imenovao Schleichera kancelarom.

Četrnaesto i petnaesto poglavlje – "Izgubljeni" i "Izdaja" – ponajviše se bave izrazito važnim razdorom u nacionalsocijalističkom pokretu. Autor napominje da je Gregor Strasser nacionalsocijalizmu dodao socijalistički element te da je upravo on privukao glasače i odvukao ih od socijaldemokrata, pa čak i komunista. Strasser je nakon izbora u studenom smatrao da treba iskoristiti dobiveno i osigurati uporište nacionalsocijalista u vladi prije nego što dođe do novog osipanja glasova. Hitleru je bilo jasno, ističe Ryback, koliko je Strasser koristan. Bio je opušten, šarmantan i ulijevao je povjerenje. "Ako je Hitlerov zaštitni znak bio kruti fašistički pozdrav ispruženom rukom, Strasserov je bio čvrst stisak ruke kojim se potvrđuje dogovor" (str. 157). Lojalnost Gregora Strassera nije se smjela pogrešno tumačiti kao pokornost. "Kao razumni Realpolitiker iskazivao je pragmatičnu odanost Hitleru radi širih interesa njihova političkog pokreta, svojevoljno potiskujući emocije i ego kako bi služio nacionalsocijalističkim interesima" (str. 159).

Jedan od ključnih dijelova knjige zasigurno je poglavlje "Tajni pregovori". U njemu autor analizira kompleksnu zakulisnu igru preslagivanja kabineta. Schleicherov kabinet u kojem bi Strasser bio vicekancelar, a Hugenberg potencijalni ministar gospodarstva bio je posve moguć u prvim danima siječnja 1933. godine. S druge strane, Hitler je u isto vrijeme vodio tajne pregovore s Papenom. Hitler je znao da nikad nije bio u povoljnijem položaju, ali ni u riskantnijem, pred medijima, sljedbenicima i financijerima. Dvaput je zakoračio u ured predsjednika Reicha očekujući da će biti imenovan kancelarom i oba puta bio je ukoren, odbijen, omalovažen, pa čak i ponižen. Nije bilo posve sigurno da njegov politički pokret može preživjeti i treći debakl. Ne može i treći put izaći iz Hindenburgova ureda bez kancelarske funkcije. S druge strane, Hindenburg je znao da je "ustav manjkav i da su mogućnosti za njegovo mijenjanje, u sadašnjim okolnostima, ograničene. Ali bilo mu je jasno i da je bolje držati se aktualnog pla-

na nego vući neizvjesne poteze u neizvjesnim okolnostima koje se mijenjaju" (str. 231). Upravo zadnje poglavlje, znakovito naslovljeno "30. siječnja 1933.", predstavlja Hindenburgovu kapitulaciju i konačno imenovanje Hitlera kancelarom. U novom kabinetu Hitler–Hugenberg Papen je kao vicekancelar imao odigrati ključnu ulogu osobe koja je trebala obuzdati Hitlera. Međutim, nakon Hindenburgove smrti, u kolovozu 1934., Hitler je spojio predsjedničku i kancelarsku dužnost te sebe postavio na čelo države i vlade. Bio je to završni čin kojim je ispunio svoje obećanje da će demontirati demokratski sustav.

Knjiga *Uvod u katastrofu* pruža metodičan i prije svega studiozan prikaz ključnih šest mjeseci prijelaznog razdoblja Weimarske Republike. U fokusu djela su, uz Hitlerovu političku kampanju i njegovu borbu za vlast, Papen i Schleicher i njihove političke smicalice te Hindenburg, koji je u knjizi predstavljen kao posljednji bastion obrane demokracije. Knjiga, koja se u nekim dijelovima čita kao napet triler, obogaćena je s 24 crno-bijele fotografije koje čitatelju još zornije predočuju to dinamično razdoblje. Timothy W. Ryback piše jednostavno i pitko te zahvaljujući tome u potpunosti zaokuplja pažnju čitatelja. Stoga će ovo znanstveno utemeljeno djelo, u prijevodu Damira Biličića, zasigurno biti interesantna i korisna literatura i stručnjacima i širem čitateljstvu.

*Bruno Korea Gajski*
*Libertas međunarodno sveučilište*

Prikaz

## Tomislav Nedić
## **Metafizika vlasništva – Kant i umno utemeljenje stvarnog prava**

Naklada Breza, Zagreb, 2025., 247 str.

Krajem prošle godine Naklada Breza objavila je knjigu *Metafizika vlasništva – Kant i umno utemeljenje stvarnog prava* Tomislava Nedića. Time se u hrvatskom kontekstu konačno popunila praznina u bavljenju Kantovom filozofijom prava, naročito kada je riječ o većim studijama. Točnije, u usporedbi s ostatkom Kantove filozofije, njegova je pravna misao u znanstvenim istraživanjima na globalnoj razini bila donekle zapostavljena – u čemu Hrvatska nije bila iznimka, no posljednjih desetljeća ipak dolazi do promjene, pa je u tom smislu Nedićeva knjiga važan priključak hrvatske znanosti tim kretanjima.

Autorova je namjera bila, kako sam ističe, postaviti "temeljne odrednice Kantove filozofije" u "kontekst koncepta prava, privatnog prava, osobnosti, stvarnih prava i teorije vlasništva" (str. 30). Drugim riječima, fundamentalni pojmovi Kantove moralne filozofije, kao što su sloboda, um ili htijenje, nastoje se razumjeti u okviru teorije vlasništva i propitati kantijanske momente u sklopu različitih artikulacija instituta vlasništva te, općenitije, različitih privatnopravnih i građanskopravnih doktrina. Pritom Nedićeva namjera nije uvijek jednoznačna: ne nastoji pod svaku